

WWW.IMMIGVANHEUGTEN.NL

BACKGROUND 2001-10

**AFGHAANSE ROULETTE: WIE ZAL ER
GAAN REGEREN IN AFGHANISTAN?**

OLIVIER IMMIG & JAN VAN HEUGTEN

OKTOBER 2001

THE NETHERLANDS

AFGHAANSE ROULETTE

Wie zal er gaan regeren in Afghanistan? En welke Afghanen zouden het inmiddels door vrijwel iedereen doodverklaarde Talibanbewind moeten opvolgen? Zelfs de sterke man van Pakistan generaal annex president Musharraf stelde begin oktober in een tv-interview dat de dagen van het Talibanbewind lijken te zijn geteld. Wie zich langer en intensiever met Afghanistan en de buurlanden ervan heeft beziggehouden weet dat de kwestie wie het land moeten besturen al sinds 1973 centraal staat in de Afghaanse samenleving. In dat jaar werd de behoudende koning Zaher Sjah door zijn hervormingsgezinde neef Daoed dwingend verzocht te blijven waar hij was, in Rome. De voortdurende Amerikaanse aanvallen op het Talibanbewind en bases van Osama Bin Laden en diens 'Al Qaeda'-beweging brengt beiden aan het wankelen. Dit vergroot de noodzaak om de Noordelijke Alliantie, genoemd als potentieel opvolger, nauwkeurig onder de loep te nemen. Uit welke partijen bestaat die Alliantie, en hoe zijn ze tot stand gekomen?

Ontstaan van het Afghaanse verzet

Voor alle etnische groeperingen in Afghanistan vormden de staatsgrepen van 1973 en 1978 de directe aanleiding tot de oprichting van verschillende hen vertegenwoordigende verzetsbewegingen. Het afzetten van koning Zaher Sjah door zijn neef en zwager Daoed betekende het einde van de eeuwenoude Afghaanse monarchie, en het begin van de Afghaanse republiek. President Daoed had voor zijn zonder bloedvergieten verlopen coup steun gevraagd en gekregen van de Afghaanse communistische partij. Maar hoewel Daoed al snel na z'n machtsovername zijn bondgenoten de laan uitstuurde riep zijn hervormingspolitiek in het bijzonder bij radicaal-islamitische studenten verzet op. Mensen als Boerhanuddin Rabbani, Ahmed Sjah Massoed en Goelbuddin Hekmatyar vluchtten naar Pakistan. Daar kregen zij politiek onderdak en militaire training, wat leidde tot de oprichting van een aantal verzetsorganisaties tegen de regering-Daoed.

In april 1978 namen de voormalige bondgenoten van Daoed op hun beurt de macht over. Ditmaal vonden er wel bloedbaden plaats, waarbij ook Daoed en zijn gezin het leven lieten. De radicale hervormingen die de communistische Afghaanse splinterpartij (DVPA) vervolgens het land trachtte op te leggen leidden tot een brede nationale opstand die in december 1979 het 'revolutionaire' bewind in Kaboel dreigde weg te blazen. De toenmalige Sovjetunie besloot de 'bevriende' Afghaanse machthebbers te hulp te schieten, letterlijk

en figuurlijk. De Sovjettroepen bleven negeneneenhalf jaar, tot februari 1989. In die periode kwamen de bestaande Afghaanse verzetsbewegingen tot wasdom, en ontstonden er enkele nieuwe. De zeven belangrijkste verzetsgroeperingen, allen soennitisch, vestigden zich in de Pakistaanse grensstad Pesjavar.

Het Islamitisch Genootschap Afghanistan (Jamiat-i-Islami) bestond voornamelijk uit Tadzjieken, en werd geleid door Boerhanuddin Rabbani, ooit hoogleraar Islamitisch Recht aan de Universiteit van Kaboel. De meest fameuze militaire leider van allen werd Ahmed Sjah Massoed, de geniale militaire aanvoerder van de Jamiat. Het Nationaal Islamitisch Front (Mahaz-i Melli-i Islami) stond en staat onder leiding van Pir Sayyed Ahmed Gailani; deze Pasjtoense royalisten wensen de terugkeer van oud-koning Zaher Sjah. Een vroege Pasjtoense verzetsbeweging, actief in zuid- en zuidwest Afghanistan, was de Islamitisch Revolutionaire Beweging (Harakat-i Inqilab-i Islami), onder leiding van Mohammed Nabi Mohammadi. In deze beweging was ook de jonge commandant Mohammad Omar, sinds oktober 1994 leider van de Taliban, actief. De sji'ieten, bestaande uit Hezara's en niet-Hezara's, kenden jarenlang een aantal elkaar op leven en dood bestrijdende splintergroepen. De bundeling van de krachten in 1989 onder leiding van Abdoel Ali Mazari met de nodige hulp van buurland Iran bezorgde de partij van Mazari (de Hezb-i-Wahdat), grotere politieke en militaire zeggenschap binnen het Afghaanse verzet. In maart 1995 werd Mazari door de Taliban vermoord.

Lange tijd was echter de strak geleide centralistische Islamitische Partij (Hezb-i-Islami) onder leiding van Goelbuddin Hekmatyar, bestaande uit conservatieve Pasjtoense soennieten, de sterkste, best bewapende van allen. Deze partij kreeg in de jaren tachtig het grootste deel van de Amerikaanse wapensteun in handen. Misplaatst Amerikaans vertrouwen en desinteresse stelden de Pakistaanse geheime dienst in staat vooral de eigen Afghaanse vrienden van modern wapentuig te voorzien. Inmiddels heeft de in ballingschap levende Hekmatyar publiekelijk zijn steun betuigt aan Bin Laden en de Taliban.

De regering-Rabbani en de Taliban

Nadat in februari 1989 de Sovjettroepen waren afgemarcheerd stond de door hen in Kaboel achtergelaten 'bevriende regeringsleider' Mohammed Najibullah voor de schier onmogelijke taak de regeringsmacht te handhaven en zelfs te verbreden. Najibullah werd door talloze Afghanen gekend als de leider van de Afghaanse geheime dienst KHAD, direct verantwoordelijk voor het martelen en doden van stadions vol politieke tegenstanders. In april 1992 werd deze 'Dr. Najib' alias 'de Stier' door de verenigde strijdkrachten van Ahmed Sjah Massoed, de Oezbeekse oud-communistische generaal Abdoel Rasjid Dostam en enkele sji'itische

organisaties tot aftreden gedwongen. Najibullah vluchtte een VN-gebouw in Kaboel in; daar werd hij vervolgens in september 1996 weer door de Taliban uitgehaald, om samen met zijn broer zonder verdere omhaal te worden opgehangen aan een lantaarnpaal in Kaboel.

De leiders en verzetsorganisaties die zich na de val van het bewind van Najibullah stortten in de strijd om de regeringsmacht zochten elk voortdurend de voor zichzelf voordeligste bondgenootschappen. Dat leidde tot een opportunistische, bizarre stoelendans, waarbij geen van de deelnemers zijn plaats zeker was. Deze trieste ontwikkelingen waren, gezien de aloude verhoudingen tussen de diverse etnische groeperingen in Afghanistan, niet al te verrassend. Afgezien van het verjagen van de communisten en Najibullah hadden zij weinig gemeenschappelijks. Oezbeken en Tadzjiekken waren nooit elkaars beste vrienden, noch binnen noch buiten Afghanistan. De vijandschap tussen Oezbeken en de sjji'itische Hezara's is niet merkbaar kleiner dan die tussen de Pasjtoenen en de Hezara's. En ook de Tadzjiekken en de Hezara's leveren regelmatig gewapende strijd met elkaar. Deze etnische groeperingen vormden onder druk van de overwinningen van de oprukkende Taliban en het charismatisch leiderschap van Ahmed Sjah Massoed de 'Noordelijke Alliantie'.

Nog in april 1992 begonnen opnieuw gevechten tussen troepen van de oude rivalen Massoed en Hekmatyar. Laatstgenoemde vond de samenwerking tussen Rabbani en oud-communist Dostam verwerpelijk. Hekmatyar klopte bij de belangrijkste Pasjtoense stammen vergeefs aan om steun in zijn strijd tegen het 'Tadzjiekse' bewind van Rabbani en Massoed. De stammen konden net zo min instemmen met het streven van Hekmatyar naar een krachtige centrale staat als met een Tadzjiekse bewind. Beide vormen van landsbestuur betekenden een aantasting van de roemruchte lokale autonomie van de Pasjtoense stammen.

Begin 1994 verbrak Dostam zijn bondgenootschap met Rabbani en Massoed. Dostam kreeg van Rabbani geen post in zijn regering, reden voor Dostam om zich aan te sluiten bij de belangrijkste tegenstander van de regering-Rabbani op dat moment, Hekmatyar. Maar dat bleek al spoedig een ongelukkige keus, aangezien de troepen van Hekmatyar in 1994 en 1995 door de oprukkende Taliban werden verpletterd. Dit tot aanvankelijke vreugde van Rabbani c.s., die eveneens in zware strijd met Hekmatyar waren verwickeld, maar hem niet wisten te verslaan. Bovendien beleefden zij het dubieuze genoegen van de terugkeer naar het eigen kamp van de afvallige bondgenoot Dostam. Pogingen van Hekmatyar om tot een bondgenootschap met de Taliban te komen liepen op niets uit; de Taliban beschouwden Hekmatyar als even verraderlijk en 'schadelijk voor het land' als Rabbani en Massoed.

De Taliban en de Noordelijke Alliantie

De Talibanbeweging bestaat uit leden van tientallen Pasjtoense stammen, die van oudsher wonen in het zuiden en zuidoosten van Afghanistan. Veel leiders van de beweging waren geschoold in de religieuze scholen, madrassa's. Oudverzetsstrijders, onder hen de eenogige Mohammed Omar, waren na de aftocht van de Sovjetroepen begin 1989 naar de madrassa's teruggekeerd om hun studie van de islam weer voort te zetten. Zij brachten een schat aan ervaring in de guerrillastrijd met zich mee. Met lede ogen zagen mullahs en religieuze studenten in de daarop volgende jaren aan hoe lokale krijgsheren, voormalige verzetsgroepen en buitenlandse agenten het land in chaos stortten. De regering-Rabbani verloor steeds meer van haar toch al geringe gezag, en wist nooit greep te krijgen op het landsbestuur.

In de zomer van 1994 verkrachtte en vermoordde een lokale krijgsheer nabij de stad Kandahar drie vrouwen. Mullah Omar bewoog een aantal religieuze studenten de krijgsheer in een hinderlaag te lokken, waarop deze werd gedood. Sindsdien is de Talibanbeweging, met steun van Pakistan, Saoedi-Arabie en ook de Verenigde Staten spectaculair gegroeid. Wat in 1994 begon als een groepje vastberaden studenten van een paar honderd man was al in maart 1995 uitgegroeid tot een heuse beweging van naar schatting 30.000 man. Die bestond nu naast de 'echte' Taliban, dat wil zeggen de uit de madrassa's afkomstige jonge strijders, uit een aantal voormalige verzetscommandanten en hun soldaten die zich al dan niet gedwongen bij de Taliban hadden aangesloten en een aantal voormalige communistische officieren uit de DVPA.

In april 1996 kozen zo'n duizend mullahs in de stad Kandahar mullah Omar tot hun 'Emir-ul Moemineen', ofwel geestelijk leider. Een half jaar later trokken Talibansoldaten de Afghaanse hoofdstad binnen. Massoed had zijn troepen bijtijds uit Kaboel teruggetrokken, naar eigen zeggen om een bloedbad te voorkomen.

Gezien hun etnische samenstelling en afgedwongen naleving van hun strikte versie van de islam riepen de Taliban van begin af aan hevig verzet op bij de niet-Pasjtoense etnische groepen in Afghanistan. Religieus doorgaans gematigde Oezbeekse en Tadzjiekse bewoners van het land stemden nooit in met een 'dictatuur van de Pasjtoense mullahs', hoewel allen de soennitische islam belijden. De sji'itische Hezara's, altijd al op de onderste trede stand van de sociale ladder van Afghanistan, konden zich uiteraard evenmin vinden in een extreem soennitisch bewind van Pasjtoenen.

Desondanks volhardden de Taliban in hun streven om, net zoals dat ten tijde van de Pasjtoense koningen het geval was, heel Afghanistan onder hun heerschappij te brengen. Veel leiders van de Taliban beschouwen de sinds mensenheugenis bestaande etnische, politieke en religieuze tegenstellingen in hun land

als resultaat van een “gebrek aan waar geloof”. Alleen met behulp van de invoering en strakke handhaving van islamitische wetgeving zullen alle bestaande verschillen worden overbrugd.

In de herfst van het jaar des heren 2001, en vele etnisch-religieuze zuiveringen en massaslachtingen verder die zijn uitgevoerd door zowel de Taliban als leden van de Noordelijke Alliantie, luidt de voornaamste vraag hoe lang de Taliban zich zal weten te handhaven tegen een richting Kaboel en Mazar-i Sjarif oprukkende Alliantie?

De Noordelijke Alliantie, sinds 1 oktober 2001 verenigd met oud-koning Zaher Sjah in een ‘Opperste Raad voor Nationale Eenheid van Afghanistan’, voelt zich militair en politiek gesteund door de coalitie van Amerika en bondgenoten die het Talibanbewind en Bin Laden bestrijden. Aan Zaher Sjah zelf zal het niet liggen. Meer dan eens heeft hij via de radio zijn volk in het Dari, de taal die in het noorden van Afghanistan wordt gebezigd, toegesproken. Een slecht voorteken voor de bejaarde oud-koning en zijn familie is, dat een aantal Pasjtoense leiders in het oosten van Afghanistan zich hebben afgewend van de pas gevormde Opperste Raad. Het zint hen absoluut niet dat leden van de etnische minderheden een dergelijke prominente positie binnen de Raad bekleden.

Wie regeren er na de Taliban in Kaboel?

Zowel de Amerikaanse regering-Bush, de Verenigde Naties en de Pakistaanse regering-Musharraf hebben ondubbelzinnig hun voorkeur voor een ‘brede Afghaanse overgangsregering’ uitgesproken. Zo’n regering moet alle naar schatting 24 miljoen Afghanen voorbereiden op algemene verkiezingen. Hieraan kleven de nodige obstakels. Wie zal aan de Afghaanse bevolking uitleggen dat zij waarachtig zelf kunnen kiezen wie het land gaat leiden? Dat rond 70% van alle Afghanen analfabeet is helpt daarbij niet. Wie zal bovendien de heersende Pasjtoenen, zo’n 40% van de totale Afghaanse bevolking en tot op heden redelijk tevreden met het Talibanbewind!, de boodschap overbrengen dat voortaan ook Tadzjieken, Oezbeken en Hezara’s mogen meebepalen wie het land zal besturen? De etnische minderheden van Afghanistan vormen met elkaar wel een meerderheid van de bevolking.

Ook allerlei groeperingen in Pakistan zijn gekant tegen een brede, nationale Afghaanse regering. Ik noem hier slechts de ISI (Inter Service Intelligence, de geheime dienst van het Pakistaanse leger, al jaren nauw betrokken bij alle ontwikkelingen binnen Afghanistan); de machtige Pakistaanse lobby van transporteurs die door Afghanistan heen de wonderlijkste goederen laten vervoeren naar ondermeer de republieken in Centraal-

Azie; en diverse schimmige organisaties die handelen in drugs. Ook vele van de 140 miljoen Pakistani wensen om uiteenlopende redenen (bloedverwantschap, religieuze banden), niet in te stemmen met een Afghaans landsbestuur waarbinnen de Pasjtoenen geen overheersende positie hebben. Opmerkelijk is de recente verwijdering van de pro-Taliban directeur van voornoemde ISI door de regering-Musharraf. Dit betekent dat de Pakistaanse legerleiding, tevens de politieke leiding van het land, zich in feite heeft afgewend van het Talibanbewind.

Een ander plan voor een toekomstige Afghaanse regering stamt uit Pakistan, en zou kunnen rekenen op 'voorzichtige' instemming van Washington. Regeringskringen in Pakistan tonen zich steeds vaker voorstander van een gematigd Talibanbewind. Zij zien de interne tegenstellingen binnen de Talibangelederen onder druk van de militaire aanvallen toenemen en speculeren erop dat gematigde Pasjtoense mullahs de huidige onbuigzame leiders zouden kunnen vervangen, in plaats van dat er een regering van de Alliantie in Kaboel aantreedt. Dit scenario zou als toepasselijke titel 'de ineensstorting van binnenuit' kunnen dragen.

Tussen Pakistan en de Noordelijke Alliantie bestond nooit een overdaad aan wederzijdse affectie, integendeel. Voordat de Talibanbeweging in september 1996 de macht overnam van de regering-Rabbani wees laatstgenoemde met monotone regelmaat richting Pakistan als grote instigator van de binnenlandse problemen in Afghanistan. Dit ritueel wordt tot op vandaag de dag voortgezet, hoewel inmiddels ook de 'Arabieren' van Bin Laden mede worden genoemd als aanstichters van de voortdurende ellende in het land.

Ook de vorming van een dergelijke regering stuit op enorme praktische problemen. Al in oktober 1999 heeft mullah Omar een aantal gematigde Talibanvoormannen vervangen door haviken, sympathisanten van Bin Laden. Volgens Alliantieleider Rabbani wordt het huidige Talibanbewind niet alleen gefinancierd maar zelfs gedomineerd door Bin Laden en zijn 'Arabieren'. Zij lijken absoluut niet van plan te zijn het veld te ruimen, noch onder internationale politieke druk, noch onder druk van VN-sancties, noch onder militaire druk. Wil men gematigden, als zij al vindbaar en ook nog eens te organiseren zijn, aan de macht helpen, dan moet eerst de huidige groep machthebbers worden verjaagd. Dat klinkt veel eenvoudiger dan het zal zijn. Een interne coup? Een directe Amerikaanse aanval? En wat vinden de verschillende leden van de Noordelijke Alliantie hiervan? En misschien wel de voornaamste vraag: zou een gematigd Pasjtoens Talibanbewind op zijn beurt wel bereid zijn de etnische minderheden deelgenoot te maken in het landsbestuur?

Tot op heden is de Tadzjiek Boerhanuddin Rabbani nog altijd de door de Verenigde Staten en Europa erkende president van Afghanistan. Maar sinds de gewelddadige dood van Ahmed Sjah Massoed op 14 september is de positie van de 61-jarige Rabbani als politiek leider van de Alliantie niet langer onomstreden. Bovendien is hij pas na de verjaging van de Taliban bereid oud-koning Zaher Sjah naar z'n land terug te laten

keren; als gewoon burger, wel te verstaan. Te vrezen valt dat een eventuele regering in Kaboel die voornamelijk bestaat uit leden van de Noordelijke Alliantie, al dan niet geleid door Zaher Sjah en zonder deelname of tenminste instemming van de meeste Pasjtoense stammen, geen lang leven beschoren zal zijn. Het is een aloud fenomeen in Afghanistan; zodra het gemeenschappelijke doel is bereikt valt de coalitie die daartoe was gesmeed uiteen. De directe belangen van elke etnische groepering zijn in de afgelopen jaren niet zodanig veranderd dat aan te nemen valt dat het politieke proces dit keer eens anders zal gaan verlopen.

Als men er al daadwerkelijk in slaagt het Talibanbewind te verjagen lijkt het land opnieuw ten prooi te gaan vallen aan de fragmentatie die zo kenmerkend was voor het Afghanistan tussen 1989 en 1996. Wellicht dat een flink contingent internationale troepen, gestationeerd in Afghanistan onder VN-vlag, een brede overgangsregering wel de nodige tijd zou kunnen geven om een vertegenwoordigend, aanvaardbaar nationaal bestuur te ontwikkelen? De Afgaanse bevolking is de eindeloze strijd allang moe, en wenst slechts dat er een einde komt aan de voortdurende bedreiging van het dagelijks bestaan.

Jan van Heugten

Olivier Immig

Amsterdam, 14 oktober 2001

Literatuur

John K. Cooley, *Unholy Wars. Afghanistan, America and International Terrorism*, Pluto Press, London 2000 (second edition)

Michael Griffin, *Reaping the whirlwind: Afghanistan's Taliban Movement*, Pluto Press, London 1998

Olivier Immig & Jan van Heugten, *Afghanistan: de Taliban aan de macht*, NISAS, Amsterdam 2000

Ahmed Rashid, *Taliban. Islam, Oil and the New great game in Central Asia*, Tauris, London 2000

Geraadpleegde bladen

Dawn

Defence Journal

Far Eastern Economic Review

The Friday Times

The Frontier Post

The Nation

The News

Nuttige websites

www.afghan-web.com/aop

www.cacianalyst.org

www.fas.org

www.idsa-india.org

www.pak.gov.pk

Op de website geplaatst: maart 2009

Eerder gepubliceerd als:

Olivier Immig en Jan van Heugten, "Afgaanse roulette, ofwel: wie zal er gaan regeren in Afghanistan?", in: *Soera* jaargang 9, nr 4 - 2001